

Eerste tussenrapport flankerend onderzoek School en Omgeving

Elise Cromptvoets, Joke Kruiter, Yasamin Modhej

Eerste tussenrapport
flankerend onderzoek
School en Omgeving

22 mei 2026

Eerste tussenrapport flankerend onderzoek School en Omgeving

Inhoudsopgave

Inleiding	4
1. De context: School en Omgeving	5
1.1 De regeling School en Omgeving	5
1.2 Monitor School en Omgeving	7
1.3 Kennis uit de literatuur	8
1.4 De zes onderzoeken	13
2. Onderzoeksopzet	17
2.1 Onderzoeksvragen	17
2.2 Uitgangspunten van het onderzoek	18
2.3 Onderzoeksactiviteiten	19
3. Resultaten	20
3.1 Beantwoording van onderzoeksvragen	20
3.2 Overige inzichten	26
4. Conclusies	27
5. Literatuurlijst	29
6. Bijlage: analysekader	31
Colofon	33

Inleiding

De subsidieregeling *School en Omgeving* is in 2022 opgezet vanuit de landelijke ambitie om kansengelijkheid te vergroten en de brede talentontwikkeling te versterken van alle kinderen in het funderend onderwijs. Het uitgangspunt is dat buitenschoolse activiteiten bijdragen aan de cognitieve, sociale, culturele en fysieke ontwikkeling van leerlingen. Dit uitgangspunt over de bijdrage van buitenschoolse activiteiten aan de ontwikkeling van leerlingen is gebaseerd op de bevindingen van onderzoek naar gerelateerde initiatieven onder de noemer brede school, rijke schooldag en verrijkte schooldag.

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en het Nationaal Kennisinstituut Onderwijs (NKO; voorheen NRO) hebben in de zomer van 2024 het programma *School en Omgeving (S&O): opbrengstgericht onderzoek in de praktijk* gestart. Dit onderzoeksprogramma bevat zes onderzoeken die in verschillende Nederlandse regio's effecten van het programma S&O onderzoeken. Specifiek gaat het om de opbrengsten voor leerlingen op sociaal-emotionele en (meta) cognitieve ontwikkeling. Naast dit NKO-onderzoeksprogramma loopt er in opdracht van het ministerie van OCW ook een monitoronderzoek School en Omgeving. De overkoepelende inzichten uit de zes onderzoeken en mogelijk ook het monitoronderzoek onderzoeken we in opdracht van het NKO in een flankerend onderzoek met een looptijd van 2025-2027. Het doel van het flankerend onderzoek is om tot overkoepelende inzichten over opbrengsten en werkzame elementen van de verrijkte schooldag te komen.

Dit rapport is het eerste tussenrapport van het flankerend onderzoek School en Omgeving. Op het moment van schrijven zijn alle zes de onderzoeken van het onderzoeksprogramma S&O nog in uitvoering en zijn er nog geen tussentijdse resultaten verschenen. De focus van dit tussenrapport beperkt zich daarom tot (voorlopige) procesuitkomsten.

Leeswijzer

In **Hoofdstuk 1** beschrijven we het programma School en Omgeving als context voor dit flankerend onderzoek en de zes onderzoeken waar het flankerend onderzoek op gebaseerd is. We beschrijven de subsidieregeling S&O, vatten samen wat er bekend is over S&O uit de literatuur en geven een beknopte beschrijving van de zes onderzoeken die de basis vormen voor dit flankerend onderzoek. In **Hoofdstuk 2** beschrijven we de onderzoeksopzet. We benoemen de onderzoeksvragen en uitgangspunten uit de offerte en geven een update daarvan op basis van kennis uit deze eerste fase van dit onderzoek. Tenslotte beschrijven we in dit hoofdstuk de uitgevoerde onderzoeksactiviteiten. In **Hoofdstuk 3** staan de resultaten van het flankerend onderzoek S&O op dit moment. Tenslotte geven we in Hoofdstuk 4 de conclusies tot nu toe.

1. De context: School en Omgeving

1.1 De regeling School en Omgeving

De subsidieregeling *School en Omgeving* is ontstaan vanuit de landelijke ambitie om **kansengelijkheid te vergroten** en de **brede talentontwikkeling te versterken** van alle kinderen in het funderend onderwijs. Het uitgangspunt in alle regelingen (2022–2023, 2023–2025 en 2025–2028¹) is dat buitenschoolse activiteiten bijdragen aan de cognitieve, sociale, culturele en fysieke ontwikkeling van leerlingen.

Sinds de start in 2022 heeft het programma zich geleidelijk ontwikkeld: in looptijd (van 1 naar 2 naar 3 jaar), in de manier waarop coalities worden ingericht, in de focus van activiteiten en in de verplichtingen en verantwoording die van deelnemers worden gevraagd.

Ontwikkelingen in deelnemende scholen

- **Eerste regeling (2022-2023):** In deze regeling werd gewerkt met drie categorieën: Starters², Doorgroeiers en Voorlopers. Starters moesten een lokale coalitie vormen en een plan opstellen. Doorgroeiers waren al actief binnen bestaande coalities en Voorlopers waren eerder geselecteerd en kregen voorrang. Deelname stond open voor alle scholen, ook in Caribisch Nederland. Er werd minder geld aangevraagd dan er beschikbaar was, waardoor alle scholen die een aanvraag hadden ingediend deze toegekend kregen.
- **Tweede regeling (2023-2025):** in deze regeling veranderde de indeling naar twee typen vestigingen: Categorie A-vestigingen, bestaande uit scholen met de 10% hoogste relatieve onderwijsachterstandsscores, en Categorie B-vestigingen, bestaande uit scholen die al deelnamen aan het programma. Voor Caribisch Nederland gold in deze periode een aparte regeling. Ook in deze regeling was het budget toereikend voor de aanvragen en werden alle aanvragen toegekend.
- **Nieuwste regeling (2025-2028):** In de nieuwste regeling kunnen alle scholen met een positieve onderwijsachterstandsscore of CUMI-score, zoals vastgesteld op peildata in 2024 en 2022, een aanvraag indienen. Deze keer werd het beschikbare budget overschreden, en is zoals vooraf aangekondigd een rangschikking toegepast op basis van de achterstandsscore. Daarnaast is er een aanvullende subsidie opgenomen voor kleine scholen met minder dan 150 leerlingen, bedoeld als tegemoetkoming in vaste lasten.

Ontwikkelingen in activiteiten

- **Eerste regeling (2022-2023):** In deze periode moesten de activiteiten bijdragen aan de brede talentontwikkeling en compenseren wat leerlingen niet vanuit hun eigen omgeving kregen aangeboden. Het aanbod vond plaats buiten de verplichte onderwijstijd.
- **Tweede regeling (2023-2025):** In de periode 2023-2025 lag de focus op een verrijkte schooldag in specifieke ontwikkelgebieden, zoals sport, cultuur, cognitieve ontwikkeling, sociale ontwikkeling en

---

¹ <https://www.dus-i.nl/subsidies/school-en-omgeving-2025>; <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2025-6304.html>; <https://www.dus-i.nl/subsidies/school-en-omgeving-2023>; <https://www.dus-i.nl/subsidies/school-en-omgeving>; <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2023/07/06/vervolgaanpak-programma-school-en-omgeving>

² Scholen die voor het eerst meedoen en nog geen bestaande coalitie hadden.

oriëntatie op de wereld. De activiteiten vonden plaats buiten de normale onderwijstijd en mochten doorlopen in de vakanties.

- **Nieuwste regeling (2025-2028):** In de regeling 2025-2028 blijft de aandacht gericht op een verrijkte schooldag in dezelfde ontwikkelgebieden. Scholen bieden activiteiten aan die aansluiten bij het curriculum, binnen onder andere sport, cultuur, cognitieve en sociale ontwikkeling en oriëntatie op de wereld. De activiteiten vinden buiten de reguliere onderwijstijd plaats en mogen, net als in de voorgaande periode, worden voortgezet tijdens vakanties.

Ontwikkelingen in verplichtingen deelnemers

Eerste regeling (2022-2023): In de regeling van 2022-2023 moesten deelnemers minimaal twee uur per week aan activiteiten organiseren en een convenant met partners indienen (een coalitie). Voor iedereen die met leerlingen werkt, was een VOG vereist. De organisatie spande zich in om het programma aan te bieden aan het aantal opgegeven leerlingen. Het aantal aangevraagde klokuren moest daadwerkelijk worden aangeboden, en de regievoerder stuurde het eindrapport naar DUS-I. Activiteiten telden niet mee als wettelijke onderwijstijd.

Tweede regeling (2023-2025): In deze periode werden de resultaatverplichtingen aangescherpt. Voorlopers moesten, indien van toepassing, aantonen dat zij kennisdelingsactiviteiten organiseerden, en alle scholen moesten toewerken naar een kwaliteitscyclus. De verantwoording werd uitgebreider: scholen moesten urenregistratie bijhouden en er konden steekproefbezoeken plaatsvinden. Voor personen die met leerlingen werken bleef een VOG verplicht, en organisaties bleven verantwoordelijk voor het aanbieden van het programma aan het aantal opgegeven leerlingen. Ook in deze periode gold dat aangevraagde klokuren daadwerkelijk moesten worden aangeboden, en dat activiteiten niet meetelden als wettelijke onderwijstijd.

Nieuwste regeling (2025-2028): In deze periode werd de aanvraagprocedure ingericht in twee stappen: eerst de aanmelding van de lokale coalitie met een plan van aanpak, vervolgens de subsidieaanvraag door de school. De verantwoording verschoof naar het aantal aangeboden klokuren en er was geen expliciete verplichting meer om het aantal uren in het tweede jaar uit te breiden. Een kwaliteitsrapport werd aanbevolen. Voor personen die met leerlingen werken bleef een VOG verplicht, en de organisatie bleef zich inspannen om het programma aan te bieden aan het aantal opgegeven leerlingen. Het aantal aangevraagde klokuren moest blijven worden aangeboden, de regievoerder bleef het eindrapport naar DUS-I sturen, en activiteiten telden ook in deze periode niet mee als wettelijke onderwijstijd. Daarnaast werd in deze regeling toegevoegd dat de inhoud van het programma werd gedeeld met onderzoekers die in opdracht van de minister de subsidieregeling evalueren, en dat de organisatie actief deelneemt aan dit onderzoek.

Ontwikkelingen in de verantwoording

In de regeling *School en Omgeving* van **2022-2023** was de verantwoording relatief eenvoudig en bestond deze uit het publiceren van informatie over de activiteiten.

In de periode **2023-2025** werd de verantwoording uitgebreider. Scholen moesten urenregistratie bijhouden en er konden steekproefbezoeken plaatsvinden. Daarnaast werd een beroep gedaan op morele verantwoordelijkheid, waaronder een verzoek tot 50% cofinanciering voor B-vestigingen.

In de regeling **2025-2028** verschuift de verantwoording naar het aantal aangeboden klokuren.

Gevolgen voor de zes onderzoeken van het onderzoeksprogramma S&O: opbrengstgericht onderzoek in de praktijk

De zes onderzoeksaanvragen zijn ingediend in 2024. Toen de regeling 2025-2028 inging, bleek dat niet alle scholen die meededen in de zes onderzoeken de drempel van verwachte onderwijsachterstanden haalden. Verschillende scholen die meededen aan het onderzoek kregen daardoor niet opnieuw subsidie uit de regeling School en Omgeving. Het proces van uitzoeken welke scholen geen subsidie meer ontvingen, of ze eventueel wel het aanbod konden blijven realiseren en of ze mee konden blijven doen aan het onderzoek, heeft ervoor gezorgd dat meerdere onderzoeken vertraging hebben opgelopen en dat sommige onderzoeken op minder of deels andere scholen werden voortgezet. Op het moment van voldoende scholen het aanbod met andere middelen voort kunnen zetten om aan het onderzoek mee te kunnen blijven werken. Er zijn dus geen onderzoeken gestopt.

1.2 Monitor School en Omgeving

Vanaf 2022 loopt er een monitor naar de regeling School en Omgeving waarin het proces en de ervaren resultaten in beeld worden gebracht. De eerste monitor betrof de eerste twee regelingen en liep van 2022-2025. Deze monitor heeft een vervolg gekregen in de monitor 2025-2028. Zowel de initiële monitor als de vervolgmonitor worden uitgevoerd door Sardes en SEO. Omdat de eindrapportage uit 2025 nog niet openbaar is, geven we hier een korte samenvatting uit de tweede tussenrapportage (2025)³.

Input

- De meeste deelnemende scholen hebben ruim voldoende middelen voor de regeling, maar de late toekenning (vlak voor de zomervakantie) van de middelen maakte het lastig om de programmering op tijd voor het nieuwe schooljaar rond te hebben.
- Coalities maken zich zorgen om de voortzetting en borging van het aanbod, zo lang er met tijdelijke regelingen wordt gewerkt.

Proces

- Scholen die al een duidelijke visie met bijbehorend doel hadden, zetten de regeling School en Omgeving gericht in om die visie werkelijkheid te maken of verder te versterken. Scholen en hun samenwerkingspartners die nog geen visie hebben passend bij de regeling, lijken het moeilijker te vinden om gerichte keuzes te maken.
- Er zijn grote verschillen in de partijen die betrokken zijn bij de vormgeving van het verrijkte schooldagaanbod. Leraren en activiteitenaanbieders werken hier in sommige coalities actief aan mee, en worden er bij andere coalities bewust buiten gehouden.
- Het is voor aanbieders lastig dat de meeste scholen het aanbod direct aansluitend aan de schooltijd organiseren. Daardoor moet er in een beperkt tijdsslot veel gebeuren.
- Coalities ervaren dat de nadruk op kwantiteit in de regeling ten koste gaat van de kwaliteit:

Output

- De aanmeldprocedures voor de verrijkte schooldag activiteiten zijn lang niet altijd zo ingericht dat leerlingen met minder kansen gericht benaderd worden.
- Scholen, zeker in het vo, weten niet altijd wie de leerlingen zijn die tot de doelgroep behoren. Er zijn doorgaans ook geen cijfers over het al dan niet bereikt hebben van de doelgroep.

Outcome

- Minder dan 10 procent van de deelnemende scholen heeft cijfermatig inzicht in de resultaten

---

³ Zie voor het meest recente openbare rapport: Kruiter, J., Wierdsma, I., Willemsen, M., Gölpinar, C., Berg, E. v., & Pritsch, D. (2025). *Meerjarige landelijke monitor School en Omgeving. Terugblik op schooljaar 2023-2024*. Sardes & SEO Economisch Onderzoek. De eindrapportage uit 2025 is nog niet naar de Tweede Kamer verzonden en daarmee nog niet openbaar.

van de regeling bij leerlingen

- De verrijkte schooldag activiteiten leiden over het algemeen nog niet tot een doorstroom naar verenigingen en organisaties.

1.3 Kennis uit de literatuur

In de praktijk komen we uiteenlopende benamingen tegen voor activiteiten die onder het programma *School en Omgeving* vallen. Scholen gebruiken termen als *Rijke Schooldag*, *Verrijkte Schooldag*, *Brede School*, *Naschoolse activiteiten*, *Ontdektalent*, *Actief na school*, *Buitenschoolse activiteiten*, *Plusprogramma* en *Schooldag Extra*. Die variatie ontstaat deels doordat veel scholen al vóór de start van de regeling bestaande programma's hadden lopen, die nu binnen het kader van de regeling School en Omgeving worden voortgezet of verbreed. In dit literatuuroverzicht gebruiken we de term *Rijke Schooldag* als overkoepelende aanduiding. Wat veel initiatieven gemeen hebben, is dat ze willen bijdragen aan het voorkomen van een ongunstiger ontwikkeling of een ongunstiger schoolloopbaan als gevolg van minder gunstige omgevingsfactoren van leerlingen. Elffers⁴ onderscheidt in dit verband een pedagogische en een selectieve opdracht van het onderwijs. De pedagogische opdracht gaat om het bieden van interventies die eraan bijdragen dat leerlingen zich optimaal kunnen ontwikkelen op cognitief, sociaal-emotioneel of persoonlijk vlak ook als zij op basis van omgevingsfactoren risico lopen op een ongunstige ontwikkeling. De Rijke Schooldag richt zich op het bieden van dergelijke interventies. De selectieve opdracht gaat erom dat leerlingen bij gelijke geschiktheid gelijke loopbaankansen krijgen. Dit betreft de selectieve rol van de school, bijvoorbeeld bij selectie, doorstroom en toelating en speelt in de Rijke Schooldag een minder directe rol.

In de literatuur is inmiddels veel bekend over de Rijke Schooldag en verschillende factoren die bijdragen aan succesvolle uitvoering, maar nog minder over de effecten voor leerlingen. Voor dit tussenrapport beschrijven we de context, randvoorwaarden en de werkzame elementen, van brede maatschappelijke normen en waarden en veranderingen daarin tot de directe omgeving van het kind.

Context

Het tijdsbeeld en ontwikkelingen in de samenleving hebben invloed op hoe kinderen opgroeien en op hoe een programma zoals de Verrijkte Schooldag werkt. Beleid en prioriteiten kunnen in de loop der jaren veranderen — denk aan bezuinigingen, nieuwe regelingen of andere accenten in onderwijs en jeugdbeleid. Zulke veranderingen bepalen indirect wat er mogelijk is binnen de programma's. Ook grote maatschappelijke gebeurtenissen, zoals de coronapandemie of snelle technologische ontwikkelingen, zorgen ervoor dat kinderen op een andere manier aan de activiteiten deelnemen. Tijdens corona kwam er bijvoorbeeld meer aandacht voor kansengelijkheid en extra ondersteuningsmogelijkheden, wat leidde tot meer extra aanbod voor kinderen in kwetsbare situaties.

Daarnaast veranderen opvattingen over opvoeding en onderwijs door de tijd heen. Waar vroeger vooral kennis centraal stond, is er nu meer aandacht voor brede ontwikkeling en sociale vaardigheden. Tegelijkertijd is er onder andere onder invloed van dalende PISA-scores ook een vergrote focus op basisvaardigheden, wat de brede ontwikkeling onder schooltijd meer naar de achtergrond kan drukken. Tot slot spelen ook ervaringen van betrokkenen mee: leraren of ouders die zelf positieve ervaringen hebben met een verlengde schooldag, dragen die waarde sneller over, waardoor eerdere ervaringen van volwassenen direct invloed krijgen op hoe programma's zoals de Verrijkte Schooldag en School en Omgeving in de praktijk worden vormgegeven en doorgegeven aan nieuwe generaties.

---

⁴ Elffers, L. (2023). De grote (on)gelijkmaker: Onderwijs in een ongelijke samenleving. Amsterdam: UVA

Ook de brede maatschappelijke en culturele context waarin kinderen opgroeien, zoals opvattingen over meritocratie, nationaal onderwijsbeleid en structurele ongelijkheid, werkt door in scholen en kunnen de kansen van leerlingen beïnvloeden, net als de maatschappelijke verwachtingen over wat als ‘gelijke kansen’ wordt gezien, en de mate waarin scholen daar verantwoording over moeten afleggen. Daarnaast beïnvloeden maatschappelijke factoren zoals armoede en sociale ongelijkheid, waar scholen zelf weinig tot geen invloed op hebben, de mogelijke effecten van naschoolse of verlengde leerprogramma’s.

Wat kunnen scholen in deze context:

- **Bewustzijn van ongelijkheid:** het is van belang dat scholen inzien dat sociaaleconomische en culturele verschillen kansen beïnvloeden, en hun aanpak baseren op verschillende perspectieven op kansengelijkheid.⁵ De kansenketen van Burgers en Denessen helpt hierbij door zichtbaar te maken vanuit welk perspectief scholen werken en of hun maatregelen aansluiten bij de beoogde doelen. Het model van de kansenketen onderscheidt twee perspectieven op kansengelijkheid—gelijke loopbaankansen en gelijke ontwikkelkansen—en helpt scholen te beoordelen of hun doelen en maatregelen op elkaar aansluiten.⁶
- **Rol van de school:** Hoewel scholen ongelijkheid niet kunnen oplossen, kunnen zij het wel verkleinen door laagdrempelige, toegankelijke programma’s te organiseren, en alert te zijn op de effecten van armoede.⁷ Onderzoek laat bijvoorbeeld zien dat onderwijstijdverlenging vooral leerlingen met een lagere sociaaleconomische status extra kan ondersteunen, met een neutraal tot licht positief effect op hun taal- en rekenprestaties.⁸
- **Gebruik van beleid en subsidies:** Landelijke en lokale regelingen (zoals OAB, GOAB, School & Omgeving en brede schoolprogramma’s) bieden waardevolle mogelijkheden. De uitdaging is om deze middelen structureel en effectief in te zetten om kinderen daadwerkelijk meer kansen te bieden.

Randvoorwaarden

Factoren zoals personeelstekort, organisatorische keuzes van schoolbesturen en gemeentelijk beleid, zijn medebepalend zijn voor wat een school kan aanbieden. Daarnaast is structurele financiering een belangrijke randvoorwaarde voor de duurzame implementatie, verankering en kwaliteitsborging van Rijke Schooldagen, omdat tijdelijke subsidies het moeilijk maken om langdurig te investeren in personeel, relaties en kwaliteit van het aanbod.

Wat kunnen scholen bijdragen aan deze randvoorwaarden:

- Een duidelijke visie en heldere doelen voor het programma S&O die passen bij de identiteit van de school.⁹ Wanneer het programma wordt gezien als onderdeel van de onderwijskundige koers in plaats van als los project, ontstaat meer diepgang en continuïteit.
- Sterke en continu beschikbare projectleiding, stabiele begeleiders en een aanbod waarin leerlingen vertrouwde gezichten zien. Een goede praktische organisatie en regelmatige evaluatie,

⁵ Jepma, IJ., Vander Heyden, L., Waaijer, C., Welles, C., Hoonhoud, E., Prevoo, T., Prins, H., & De Groot, J. (2024). *Kansen op een goede start. Onderzoek naar het vergroten van onderwijskansen bij de start in het basisonderwijs*. Sardes en SEO Economisch Onderzoek.

⁶ Burgers, F., & Denessen, E. (2024). *Koersen op een complex ideaal: de kansenketen als middel voor evenwichtiger schoolbeleid voor gelijke onderwijskansen*. *Tijdschrift OnderwijsPraktijk*

⁷ Gelijke Kansen Alliantie. (2023). *School en Omgeving: Het verrijken van schooldagen: Wat wij al weten vanuit de wetenschap* [Quickscan literatuuronderzoek]. Universiteit Utrecht & Maastricht University.

⁸ Gelijke Kansen Alliantie. (2023). *School en Omgeving: Het verrijken van schooldagen: Wat wij al weten vanuit de wetenschap* [Quickscan literatuuronderzoek]. Universiteit Utrecht & Maastricht University.

⁹ Sardes & DSP-groep. (2024). *Schouwen Dagprogrammering Rotterdam 2024*.

met feedback aan aanbieders en ruimte om bij te sturen, zijn noodzakelijk voor heldere organisatie en sturing.¹⁰

Daarnaast speelt ook de samenwerking tussen alle partijen rondom het kind, zoals school, ouders, aanbieders, BSO, wijkpartners en zorgprofessionals een rol bij de succesvolle uitvoering van S&O programma's. Het draait om hoe deze partijen afstemmen, contact houden en elkaar versterken om kinderen zo goed mogelijk te ondersteunen.

Wat kunnen betrokken partijen bijdragen aan deze randvoorwaarden:

- **Gedeelde visie en goede samenwerking:** Het is belangrijk dat leraren, begeleiders en externe aanbieders dezelfde doelen kennen en erachter staan. Wanneer iedereen vanuit dezelfde richting werkt, ontstaat een stabiele basis voor kwaliteit. Vanuit die gedeelde visie kunnen scholen vervolgens duurzame samenwerkingen opbouwen met aanbieders. Dit werkt het best wanneer die samenwerking stap voor stap groeit: eerst gezamenlijke wensen en doelen vaststellen, daarna activiteiten uitvoeren en regelmatig met elkaar evalueren.¹¹
- **Ouderbetrokkenheid:** Kinderen profiteren wanneer ouders thuis gedrag laten zien dat leren ondersteunt. Dit vraagt om een open en laagdrempelige relatie tussen school en ouders, met regelmatige communicatie, gedeelde verwachtingen en gesprekken waarin leerling, ouders en leraar samen optrekken. Actieve betrokkenheid van ouders draagt bovendien bij aan meer deelname aan de verlengde schooldag.¹²
- **Sterke lokale netwerken**¹³: Scholen bereiken meer wanneer zij samenwerken met partners in de wijk, zoals sportverenigingen, cultuurinstellingen, welzijnsorganisaties en buurtcentra. Wederkerigheid, gedeelde doelen en een lerende houding zijn hierbij belangrijke factoren. Door activiteiten op elkaar af te stemmen en gebruik te maken van elkaars expertise ontstaat een samenhangend aanbod dat beter aansluit bij de behoeften van kinderen en gezinnen.

Werkzame elementen

Doel, ontwerp en inhoud van het programma.

Het is belangrijk dat de inhoud van het programma aansluit op het doel dat de school wil bereiken. Daarbij zijn een paar punten belangrijk. Een belangrijke voorwaarde is het evidence-informed werken. Dit betekent dat activiteiten gebaseerd zijn op wetenschappelijke kennis, gecombineerd met de ervaring van professionals en de behoeften van kinderen.¹⁴ Het is verder belangrijk dat professionals bewuste afweging maken tussen hun expertise, onderzoek en wat kinderen nodig hebben. Zo ontstaat een werkwijze die stevig staat in de praktijk én theorie.¹⁵

*Wat kenmerkt een programma dat bijdraagt aan kansengelijkheid?*¹⁶

---

¹⁰ Kruiter, J., Fettelaar, D., & Beekhoven, S. (2013). *De brede school in een veranderend tijdsgewricht: Uitkomsten landelijke effectmeting 2009-2013*. Oberon, ITS & Sardes.

¹¹ Kruiter, J., Wierdsma, I., Willemsen, M., Gölpinar, C., Berg, E. v., & Pritsch, D. (2025). Meerjarige landelijke monitor School en Omgeving. Terugblik op schooljaar 2023-2024. Sardes & SEO Economisch Onderzoek.

¹² Gelijke Kansen Alliantie. (2023). School en Omgeving: Het verrijken van schooldagen: Wat wij al weten vanuit de wetenschap [Quickscan literatuuronderzoek]. Universiteit Utrecht & Maastricht University.

¹³ Duin, A., Doornenbal, J., Slot, P., & Leseman, P. (2019). *Investeren in kinderen van 0-12 jaar: bevindingen uit de wetenschap*.

¹⁴ Durlak, J. A., Weissberg, R. P., & Pachan, M. (2010). A meta-analysis of after-school programs that seek to promote personal and social skills in children and adolescents. *American Journal of Community Psychology*, pp. 294–309.

¹⁵ Jepma, I., Willemsen, M., Haagsman, J., Van den Berg, E., & De Groot, J. (2024b). *Kennisgedreven onderwijs. Onderzoek naar evidence-informed werken in het funderend onderwijs*. Sardes en SEO Economisch Onderzoek; Van der Zwet (2018)

¹⁶ Universiteit Utrecht. (2022, 9 mei). Quick Scan 'Rijke Schooldag' inzichten uit onderzoek [Presentatieslides].

- Inhoud: aandacht voor zowel cognitieve vaardigheden (zoals leren en taal) als niet-cognitieve vaardigheden (zoals relaties, netwerken en doorzettingsvermogen).
- Interactie: hoge maar haalbare verwachtingen, goede feedback, duidelijke structuur en oog voor de perspectieven en behoeften van kinderen.
- Werkvormen: actief en betekenisvol leren, samenwerken, kleine groepen, veel interactie (tussen leerlingen onderling én tussen leerlingen en leraren), en ruimte voor differentiatie.
- Verbinding: activiteiten sluiten aan op het reguliere curriculum, de leefwereld van kinderen en de schoolvisie.
- Diverse kennisbronnen benutten: zoals meertaligheid, culturele achtergronden en ouderbetrokkenheid.

Inhoudelijke kenmerken van activiteiten:

Of extra schooltijd leidt tot leeropbrengsten hangt ervan af hoe deze extra uren worden ingezet en van wat kinderen anders in die uren zouden hebben gedaan.¹⁷ Veel belangrijker dan extra leertijd blijkt te zijn hoe effectief de tijd wordt ingevuld en benut. De kwaliteit van de(vak)leerkracht en het curriculum zijn hierin doorslaggevend.¹⁸ Voor taal- en rekenontwikkeling zijn directe instructie, hoge verwachtingen¹⁹ en kleine groepen (10 kinderen of minder) het meest effectief.²⁰ Voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen zijn verschillende factoren belangrijk: vooral een breed aanbod²¹, ervaringsgerichte activiteiten, positieve relaties tussen kinderen en professionals en waardevolle interacties tussen kinderen²² dragen sterk bij aan sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Veel van deze elementen worden versterkt door het toepassen van de SAFE-principes²³, die in onderzoek regelmatig als effectief worden aangemerkt. SAFE staat voor:

- *Sequentieel*: vaardigheden worden gestructureerd in kleinere tussenstappen aangeleerd.
- *Actief*: actieve vormen van leren met praktijkervaringen.
- *Focus*: genoeg tijd en ruimte voor het aanleren van specifieke vaardigheden.
- *Expliciet*: er zijn duidelijke en specifieke leerdoelen, in plaats van algemene leerdoelen.

Om de naschoolse activiteiten effectief te maken, is bovendien een goede afstemming binnen de school noodzakelijk. Dit betekent dat de inhoud van de activiteiten moet aansluiten bij de doelen en identiteit van de school, dat er rekening wordt gehouden met de ontwikkeling en behoeften van individuele kinderen, en dat er duidelijke afspraken zijn over de praktische organisatie zoals tijd, plaats en uitvoering. Wanneer deze activiteiten bovendien onderdeel uitmaken van het reguliere, verplichte programma, ontstaat er meer draagvlak en betrokkenheid bij leraren, ouders en leerlingen, wat de kwaliteit en impact van het aanbod versterkt.²⁴

¹⁷ Kennisrotonde. (2022). *Hoe draagt een verrijkte schooldag optimaal bij aan de leerprestaties van leerlingen in het basisonderwijs?* (KR. 1553). Kennisrotonde.

¹⁸ Driessen, G., Claassen, A., & Smit, F. (2010). *Variatie in schooltijden. Een internationale literatuurstudie naar de effecten van verschillende invullingen van de schooldag, de schoolweek en het schooljaar*. ITS Radboud Universiteit.

¹⁹ Hegeman, J. (sd). Hoge verwachtingen helpen om meer én beter te leren. Opgehaald van Universiteit Utrecht: <https://www.uu.nl/onderwijs/onderwijsadvies-training/kennisdossiers/kennisdossier-voortgezet-onderwijs/hoge-verwachtingen-helpen-om-meer-en-beter-te-leren>

²⁰ Exalto, R., Bulder, E., & Van Der Vegt, A. L. (2020). *De lengte en de breedte. Onderzoek naar effectieve vormen van extra leertijd*. Oberon.

²¹ Kruiter, J., m.m.v. Fettelaar, D., Beekhoven, S., e.a. (2013). *De brede school in een veranderend tijdsgewricht: Uitkomsten landelijke effectmeting 2009-2013*. Oberon, ITS & Sardes.

²² Exalto, R., Bulder, E., & Van Der Vegt, A. L. (2020). *De lengte en de breedte. Onderzoek naar effectieve vormen van extra leertijd*. Oberon.

²³ Karssen, M., Petit, R., Bruck, S., Conijn, J. M., B. M., & Elshof, D. (2024). *Randvoorwaarden om kwaliteit van het programma School en Omgeving te borgen*. Kohnstamm Instituut.

²⁴ Karssen, M., Petit, R., Bruck, S., Conijn, J. M., B. M., & Elshof, D. (2024). *Randvoorwaarden om kwaliteit van het programma School en Omgeving te borgen*. Kohnstamm Instituut.

Organisatie van het aanbod: Ook de organisatie van het aanbod heeft invloed op de kwaliteit van een Rijke Schooldag. Kleine groepen blijken belangrijk: ze vergroten de kwaliteit van activiteiten, geven kinderen meer ruimte voor aandacht, zelfregulatie en sociale interactie, en maken differentiatie makkelijker. In onderzoek wordt geen exact aantal genoemd, maar het gaat om groepen die kleiner zijn dan een standaardklas.²⁵

Een programma werkt het best wanneer het langdurig en stabiel is. Interventies van minimaal 10 weken en ongeveer 45–85 uur leveren de meeste opbrengsten op. Meer uren zijn niet altijd beter, omdat er een plafondeffect kan optreden. Belangrijk blijft dat kinderen plezier, betrokkenheid en duidelijk doelgericht aanbod ervaren. Te lange of intensieve programma's kunnen juist uitputting of stress veroorzaken.²⁶ Daarnaast beïnvloedt de kwaliteit van de fysieke ruimte gevoelens van veiligheid en leerresultaten. Goede luchtkwaliteit, licht, akoestiek en een prettige temperatuur helpen hierbij. Flexibele ruimtes stimuleren creativiteit, maar vragen wel om goed toezicht. Voor sportactiviteiten zijn passende faciliteiten essentieel. Ook praktische drempels, zoals ongeschikte kleedruimtes voor meisjes, kunnen deelname beperken.²⁷

Kwaliteit van projectleiders, begeleiders en (vak)leraren: Voor een goede uitvoering van de Rijke schooldag zijn sterke projectleiders nodig die meer doen dan alleen organiseren. Door lessen bij te wonen en met leraren in gesprek te gaan, kunnen zij gericht bijdragen aan het verbeteren van het aanbod en het creëren van een leeromgeving die kinderen uitdaagt.²⁸ Daarnaast vraagt het aanbod om goed opgeleide begeleiders en professionals. In de praktijk blijkt het lastig om voldoende gekwalificeerd personeel te vinden, zeker door ziekte of verloop van (extern) personeel.

Verder is het continu professionaliseren van medewerkers belangrijk voor de kwaliteit van het aanbod.²⁹ Vooral vormen waarbij collega's samen leren, zoals teamoverleg, observatie, feedback, coaching en gezamenlijke voorbereiding en evaluatie, blijken effectief. Hierbij zijn drie elementen belangrijk: *continuïteit*, *samenwerking* en *reflectie*.³⁰ (Vak)leraren worden bovendien geacht zichzelf te blijven ontwikkelen via scholing, coaching en klassenbezoeken.³¹

Het is ook belangrijk dat leraren en begeleiders goed aansluiten bij de culturele diversiteit van de leerlingen³² en een balans kunnen bieden tussen structuur en autonomie. Wanneer kinderen eigen keuzes mogen maken in hun leerproces en daarbij steun krijgen om nieuwe uitdagingen aan te gaan, stimuleert dit hun creativiteit.

Motivatie bij leerlingen en ouders: Tot slot speelt de motivatie van kinderen en ouders een centrale rol. Extra onderwijsjijd richt zich vaak op leerlingen die onvoldoende meekomen in het gewone lesprogramma. Daardoor hangt er soms een negatieve sfeer om dit soort trajecten en voelen kinderen weinig motivatie om mee te doen. Door de nadruk te leggen op succes, nieuwe ervaringen en hoge verwachtingen kun je dit aanbod juist aantrekkelijk maken, zodat kinderen er zelf graag aan deelnemen.³³

---

²⁵ Exalto, R., Bulder, E., & Van Der Vegt, A. L. (2020). *De lengte en de breedte. Onderzoek naar effectieve vormen van extra leertijd*. Oberon.

²⁶ Patall, E., Cooper, H., & Allen, A. (2010). Expanding the School Day of School Year: A Systematic Review of Research (1985–2009). *Review of Educational Research*, pp. 410–436.

²⁷ Karssen, M., Petit, R., Bruck, S., Conijn, J. M., B. M., & Elshof, D. (2024). *Randvoorwaarden om kwaliteit van het programma School en Omgeving te borgen*. Kohnstamm Instituut.

²⁸ Meyer, E., & Klaveren, C. van (2012). *Evaluation of an extended day program in the Netherlands: A randomized field experiment*. Maastricht: TIER; Oberon (2013). *Resultaatrapportage Brede School Academie Overvecht 2013*. Oberon.

²⁹ Egert, F. (2015). *Meta-analysis on the impact of in-service professional development programs for preschool teachers on quality ratings and child outcomes* (Doctoral dissertation, Otto-Friedrich-Universität Bamberg, Fakultät Humanwissenschaften); Slot, P. (2018). Structural characteristics and process quality in early childhood education and care: A literature review.

³⁰ Henrichs, L. F., Slot, P. L., & Leseman, P. P. M. (2016). Professionele ontwikkeling in voorschoolse voorzieningen. Een literatuurstudie naar doeltreffende professionaliseringsvormen en-activiteiten.

³¹ Meyer, E., & Klaveren, C. van (2012). *Evaluation of an extended day program in the Netherlands: A randomized field experiment*. Maastricht: TIER; Oberon (2013). *Resultaatrapportage Brede School Academie Overvecht 2013*. Oberon.

³² Karssen, M., Petit, R., Bruck, S., Conijn, J. M., B. M., & Elshof, D. (2024). *Randvoorwaarden om kwaliteit van het programma School en Omgeving te borgen*. Kohnstamm Instituut.

³³ Meyer, E., & Klaveren, C. van (2012). *Evaluation of an extended day program in the Netherlands: A randomized field experiment*. Maastricht: TIER; Oberon (2013). *Resultaatrapportage Brede School Academie Overvecht 2013*. Oberon.

Die motivatie wordt verder versterkt wanneer het aanbod goed aansluit bij de school en de diverse achtergronden van kinderen. Daarom is het waardevol om leerlingen, ouders en leraren te betrekken. Ouders hebben daarbij meestal geen behoefte om mee te beslissen, maar vinden het vooral belangrijk om goed geïnformeerd te worden.³⁴

Ook keuzevrijheid draagt bij aan motivatie: kinderen moeten zelf kunnen bepalen aan welke activiteiten zij meedoen en deelname moet vrijwillig zijn.

Tot slot blijkt extra onderwijstijd vooral effectief wanneer kinderen gemotiveerd zijn en zelfstandig kunnen werken.³⁵ Scholen kunnen hieraan bijdragen door een gevarieerd en inspirerend aanbod te organiseren, zoals sport, muziek, techniek of kunst – waarin kinderen inspraak hebben en plezier kunnen ervaren.

1.4 De zes onderzoeken

Het onderzoeksprogramma *School en Omgeving (S&O): opbrengstgericht onderzoek in de praktijk* bevat zes onderzoeken die in verschillende regio's het programma S&O onderzoeken. Het overkoepelende doel van het onderzoeksprogramma is om bij te dragen aan het bevorderen van gelijke kansen van kinderen. De zes onderzoeken beogen de opbrengsten in kaart te brengen van het activiteitenaanbod van de (scholen in de) coalities en welke effecten dit aanbod heeft op de brede talentontwikkeling van leerlingen. Specifiek gaat het om de opbrengsten voor leerlingen op sociaal-emotionele en (meta) cognitieve ontwikkeling.

De zes onderzoeken vinden plaats in zes verschillende gebieden verspreid door het hele land (zie Tabel 1). Alle regio's (noord, zuid, west en oost) zijn vertegenwoordigd, evenals de verschillende maten van stedelijkheid (G4, G40 en Grest). De meeste onderzoeken focussen op een klein aantal scholen (2-4 scholen). Eén onderzoek heeft een iets groter aantal scholen (7) en één onderzoek heeft betrekking op een groot aantal scholen van verschillende coalities (43 scholen van 7 coalities)³⁶. Vijf van de zes onderzoeken hebben hun focus op het primair onderwijs.

Tabel 1. Overzicht van kenmerken van de zes onderzoeken.

Onderzoek	Onderzoeksgebied	Regio	Stedelijkheid	Aantal scholen	Sector
1	Limburg	Zuid	G40 & Grest	43	po
2	Amsterdam	Noord	G4	4	po
3	Den Haag	West	G4	3	vo
4	Almere	Oost	G40	2	po
5	Oost-Groningen	Noord	Grest	7	po
6	Breda	Zuid	G40	4	po

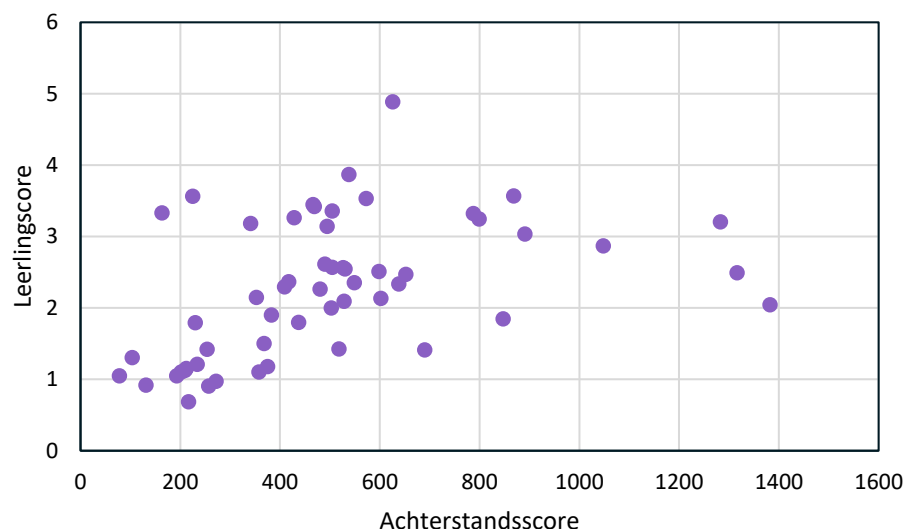
Om een beeld te schetsen van de verwachte onderwijsachterstanden van de scholen in de zes onderzoeken, hebben we voor de po-scholen de achterstandsscores zonder drempel op peildatum 1 februari 2025 in kaart gebracht. Daarnaast hebben we de leerlingscore in kaart gebracht op basis waarvan de drempel voor de subsidie is bepaald. De leerlingscore is de gemiddelde verwachte achterstand per leerling op een school. Deze wordt berekend door de achterstandsscore zonder drempel te delen door het aantal leerlingen op een school. Hoe hoger de leerlingscore, hoe meer onderwijsachterstanden (gemiddeld genomen) verwacht worden per leerling op de school. In Figuur 1 staat een puntenwolk met de achterstandsscores en leerlingscores van de deelnemende po-scholen van de zes onderzoeken. Hierin is te zien dat er een grote spreiding is in zowel achterstandsscores als leerlingscores. Dat betekent dat de deelnemende scholen in het onderzoek in verschillende mate te maken hebben met verwachte onderwijsachterstanden.

³⁴ Sardes & DSP-groep. (2024). Schouwen Dagprogrammering Rotterdam 2024 concept.

³⁵ Driessen, G., Claassen, A., & Smit, F. (2010). *Variatie in schooltijden. Een internationale literatuurstudie naar de effecten van verschillende invullingen van de schooldag, de schoolweek en het schooljaar*. ITS Radboud Universiteit.

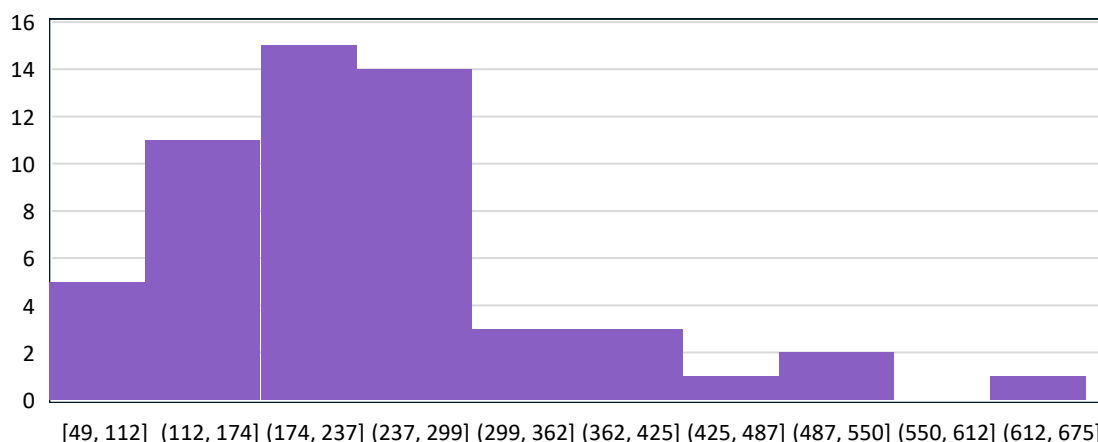
³⁶ Op het moment van dit tussenrapport. Acht scholen deden in een eerder stadium van het onderzoek mee en zijn in 2025 gestopt. 17 van de 43 scholen doen mee sinds 2025. Twee van de 7 coalities doen mee sinds 2025.

Figuur 1. Achterstandsscores en leerlingsscores van de deelnemende po-scholen van de zes onderzoeken.

Figuur 2 beschrijft het aantal leerlingen op de po-scholen van de deelnemende onderzoeken. Er doen zowel hele grote als hele kleine scholen mee, waarbij het leerlingaantal uiteenloopt van 49 tot 675. De meeste scholen hebben echter een leerlingaantal tussen de 112 en 300 leerlingen.

Figuur 2. Leerlingaantallen van de deelnemende po-scholen van de zes onderzoeken.

Hieronder volgt een beknopte beschrijving van de zes onderzoeken, zoals beschreven door de onderzoekers op <https://www.nko.nl/onderzoeksprogrammas/school-en-omgeving-opbrengstgericht-onderzoek-in-de-praktijk>.

1.4.1 Een rijke schooldag voor alle kinderen: een samenwerking tussen onderwijs en onderzoek in Limburg

Nederlandse scholen werken aan een rijke schooldag, om leerlingen een prikkelende en veilige (leer)omgeving te bieden waarin hun nieuwsgierigheid wordt geprikkeld, ze dingen kunnen uitproberen, en ze (sociale) ervaringen opdoen. Beoogde uitkomsten zijn verbetering van sociaal-emotionele en (meta)cognitieve vaardigheden die op hun beurt weer bijdragen aan betere onderwijsprestaties en -kansen. Voor die laatste relatie is er wel bewijs uit onderzoek, maar minder is bekend over of een rijke schooldag tot de beoogde uitkomsten leidt.

In dit onderzoek gaan we na welke effecten een rijke schooldag heeft op de schoolmotivatie, schoolhouding, schoolvertrouwen, interpersoonlijke relaties met andere kinderen en leerkrachten, interesses, 21e-eeuwse vaardigheden en taalbeheersing van kinderen op de basisschool. We onderzoeken dit op tenminste 30 scholen in Limburg, vanuit een bestaande langdurige samenwerking tussen

onderwijsprofessionals en onderzoekers. We maken gebruik van een 'Limburg-brede' monitor waarmee we uitkomsten op scholen die een rijke schooldag aanbieden kunnen vergelijken met uitkomsten op scholen met een vergelijkbare leerlingpopulatie die geen rijke schooldag aanbieden. We onderzoeken uitkomsten bij leerlingen in de bovenbouw van het basisonderwijs, waarbij we enerzijds cohorten met elkaar vergelijken en anderzijds opeenvolgende metingen binnen enkele cohorten vergelijken. We zullen daarbij ook ingaan op verschillen tussen groepen leerlingen op basis van achtergrond of regionale kenmerken. Verwachting is dat het onderzoek inzicht geeft op werkzame elementen van de rijke schooldag voor specifieke groepen kinderen en gericht op specifieke uitkomsten.

1.4.2 Zinnvolle invulling van de grote pauze

Door de middagpauze doelmatig in te richten kunnen scholen bijdragen aan meer gelijke kansen voor kinderen. Met behulp van subsidie bieden verschillende scholen in Amsterdam programma's op het gebied van gezond eten en bewegen aan tijdens de middagpauze, zodat alle kinderen mee kunnen doen. Deze programma's staan nog in de kinderschoenen. Daarom bekijken we in dit project op vier basisscholen in Amsterdam in hoeverre het lukt om de programma's uit te voeren zoals bedoeld, welke effecten ze hebben op de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen, en of aannemelijk is dat ze bijdragen aan meer gelijke kansen.

1.4.3 School en Omgeving: een meervoudige casestudie naar de beleidstheorie van scholen en interventie-aanbieders en de effectiviteit van interventies op leerlingen

Veel scholen geven vorm aan School en Omgeving met combinaties van programma's, zoals extra individuele begeleiding, cultuurklassen, muziek, sport of programma's gericht op digitale vaardigheden. Deze programma's variëren in inhoud en doel en worden vaak door diverse externe partijen op scholen verzorgd. In dit onderzoek wordt op ongeveer drie vo-scholen onderzocht vanuit welke beleidstheorie School en Omgeving wordt ingericht en hoe de verschillende programma's in die beleidstheorie passen. In de context van die beleidstheorie wordt de effectiviteit van de programma's op leerlingen geanalyseerd: in hoeverre draagt het programma bij aan de beoogde doelen?

1.4.4 Haven in zicht? Onderzoek naar de opbrengsten en werkzame elementen van de Haven Academie Almere

De Haven Academie is een programma voor leerlingen in Almere Haven. Op scholen wordt na schooltijd een programma aangeboden met interessante, uitdagende en leerzame activiteiten die aanzetten tot leren, ontdekken en ontwikkelen. Zo kunnen alle leerlingen hun interesses ontwikkelen. Maar werkt het ook? We gaan samen met de professionals en leerlingen drie vragen onderzoeken:

1. Hebben kinderen nadat ze mee hebben gedaan aan het programma meer motivatie en bredere interesses dan daarvoor?
2. Zien kinderen zelf dat het programma een belangrijke waarde heeft?
3. En wat leert dat ons over hoe we het programma nog succesvoller kunnen maken?

1.4.5 “En daar staat hij stevig, als voorbeeld voor alle andere kinderen”: de impact van verrijkte activiteiten op het zelfbeeld en zelfvertrouwen van kinderen in Groningen

In de coalitie Oost-Groningen onderzoeken we de doeltreffendheid en opbrengsten van interventies in verrijkte schooldagen, die zich richten op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen in het basisonderwijs.

Doel: inzichtelijk maken of verrijkte schooldaginterventies rond weerbaarheid, beroepenoriëntatie en de interventie Kind-ouderondersteuner doelmatig zijn en bijdragen aan het zelfvertrouwen, zelfbeeld en groei-mindset van kinderen in het basisonderwijs. Daarnaast wordt de toegevoegde waarde van de educatieve context voor deze interventies geëvalueerd.

Onderzoeksmethode: aan de hand van een mixed-methods approach worden de doelmatigheid en impact van interventies achterhaald. Daarbij wordt gebruikgemaakt van bestaande data, (korte) vragenlijsten voor

kinderen en participatieve methoden met kinderen. Aan de hand van vragenlijsten en interviews worden ervaringen en opbrengsten van schoolteams en aanbieders gedeeld.

Verwachte resultaten: inzicht in de doelgerichtheid van verrijkte schooldaginterventies (past de interventie bij het beoogde doel en hoe wordt dat bepaald?); de (ervaren) opbrengsten van verrijkte interventies met als thema beroepenoriëntatie en weerbaarheid en de kind-ouderondersteuner; hoe scholen, beleidsmakers en kinderen de waarde ervaren van het aanbod van deze interventies in de educatieve context.

Relevantie: met dit onderzoek leveren we een bijdrage aan meer wetenschappelijke onderbouwing voor verrijkte activiteiten in een educatieve context, die als doel hebben om kinderen sociaal-emotioneel te laten groeien. Daarnaast kunnen we de praktijk handvatten bieden voor een onderbouwd verrijkt schooldagprogramma.

1.4.6 School en Omgeving: Activiteiten om leerlingen in het basisonderwijs te helpen de sociaal-emotionele vaardigheden te ontwikkelen

In dit onderzoek naar het programma School en Omgeving richten we ons op een aanpak waarbij in het basisonderwijs (groep 4 t/m 8) naschoolse activiteiten worden aangeboden op het vlak van sport, cultuur en bewustwording. Hoofddoel van de activiteiten is versterking van sociaal-emotionele vaardigheden. Het onderzoek begint met een oriënterende fase (A) waarin ter voorbereiding op het hoofdonderzoek wordt nagegaan hoe de interventies precies worden uitgevoerd en welke doelen worden beoogd. De uitvoering van het hoofdonderzoek (B) kent een kwantitatief en kwalitatief deel. Met het kwantitatieve deel onderzoeken we aanwijzingen voor effecten (bijvoorbeeld naar leeftijd) van de interventie op sociaal-emotionele vaardigheden.

In het onderzoek doen vier scholen mee waarbij de interventies in verschillende groepen worden uitgevoerd. Hierdoor kan bijvoorbeeld groep 4 op de ene school dienen als controlegroep voor de andere school. We meten de sociaal-emotionele vaardigheden uit bestaande onderzoeken/leerlingvolgsystemen. In het kwalitatieve deel van het hoofdonderzoek krijgen we met observaties en interviews meer inzicht in de praktische uitvoering en ervaringen van directie, leerkrachten, aanbieders en leerlingen. Alle verzamelde informatie komt vervolgens samen in een overkoepelende analyse (C), waarin we de bevindingen uit het onderzoek onderling verbinden.

2. Onderzoeksopzet

2.1 Onderzoeksvragen

Met het flankerend onderzoek beogen we de volgende onderzoeksvragen te beantwoorden:

1. Wat zijn de gerealiseerde opbrengsten bij de doelgroepkinderen van de deelnemende coalities en hoe verhouden deze zich tot de uitgevoerde activiteiten, de doelstellingen en de beoogde opbrengsten van de coalities?
  - a. Op welke manier is vastgesteld welke opbrengsten zijn gerealiseerd?
  - b. In welke mate passen de uitgevoerde activiteiten bij de doelstellingen en beoogde opbrengsten?
2. Wat zijn verklaringen voor eventuele discrepanties tussen gerealiseerde en beoogde opbrengsten?
  - a. Waren discrepanties van tevoren te voorzien? En zijn ze tijdens het traject opgemerkt?
  - b. Is er tussentijds geprobeerd bij te sturen?
3. Wat zijn eventuele onbedoelde (neven)effecten, zowel positief als negatief?
  - a. Hierbij maken we onderscheid voor effecten t.a.v. het proces/ de organisaties/de professionals en effecten in de kansen en de ontwikkeling van kinderen
4. Hoe kan kennisdeling op het terrein van gelijke kansen binnen dit kader gerealiseerd worden?
  - a. Welke behoeftes aan kennisdeling hebben de coalities?
5. In hoeverre levert het aanbod van de deelnemende coalities overkoepelende inzichten op het gebied van de verrijkte schooldag en het bieden van gelijke kansen?
  - a. Welke elementen van deelnemende coalities zijn context- en locatiespecifiek? En welke zijn generiek?
  - b. In hoeverre kan vastgesteld worden of en in welke mate de verrijkte schooldag bijdraagt aan het bieden van gelijke kansen?
6. Hoe kunnen inzichten uit het flankerend onderzoek in de toekomst geborgd en actueel gehouden worden: in de praktijk en in toekomstige programma's gericht op onderwijsachterstandenbeleid?

Op het moment van dit tussenrapport hebben we nog geen volledige informatie om deze onderzoeksvragen te beantwoorden. Daarom hebben we de onderzoeksvragen geherformuleerd naar de inzichten die we in deze fase van het onderzoek kunnen beantwoorden.

Onderzoeksvragen eerste tussenrapport

1. Wat zijn de doelstellingen en de beoogde opbrengsten van de coalities?
  - a. In welke mate passen de uitgevoerde activiteiten bij de doelstellingen en beoogde opbrengsten?
2. Wat zijn risico's voor discrepantie tussen gerealiseerde opbrengsten en beoogde opbrengsten?
3. Wat zijn eventuele onbedoelde (neven)effecten, zowel positief als negatief?
  - a. Hierbij maken we onderscheid naar effecten t.a.v. het proces/ de organisaties/de professionals en effecten in de kansen en de ontwikkeling van kinderen
4. Hoe kan kennisdeling op het terrein van gelijke kansen binnen dit kader gerealiseerd worden?
  - a. Welke behoeftes aan kennisdeling hebben de coalities?
5. In hoeverre levert het aanbod van de deelnemende coalities overkoepelende inzichten op het gebied van de verrijkte schooldag en het bieden van gelijke kansen?
  - a. Wat zijn randvoorwaarden/helpende factoren voor een effectief aanbod?
6. *Deze vraag kan uitsluitend aan het eind van het onderzoek beantwoord worden.*

2.2 Uitgangspunten van het onderzoek

Bij de start van dit onderzoek zijn er drie uitgangspunten geformuleerd. Hieronder staan de uitgangspunten met een evaluatie van deze uitgangspunten op basis van de inzichten in het eerste jaar.

1. Het flankerend onderzoek moet coalitie-overstijgende inzichten in de werkzame elementen van het S&O aanbod opleveren als het gaat om opbrengsten op sociaal-emotioneel en (meta)cognitief niveau. Daarbij gaat het specifiek om generieke wetenschappelijk onderbouwde kennis en inzichten voor de (beleids)praktijk en de wetenschap over de relatie tussen de werkwijze en aanbod in de verrijkte schooldag enerzijds en de brede ontwikkeling van leerlingen anderzijds.

Tijdens de uitvoering van dit flankerend onderzoek bleek dat de onderzoeken in aanpak, doelgroep maar ook in de lokale uitwerking van de regeling S&O in beperkte mate overeenkomsten hebben (zie 1.4). Dat maakt het vergaren van generieke wetenschappelijk onderbouwde kennis over de relatie tussen de werkwijze en aanbod in de verrijkte schooldag enerzijds en de brede ontwikkeling van leerlingen anderzijds complex; er is bijvoorbeeld geen mogelijkheid om bij alle onderzoeken hetzelfde meetinstrument bij dezelfde doelgroep in te zetten. Op basis van de processen van de onderzoeken zijn er wel generieke inzichten voor de (beleids)praktijk en de wetenschap mogelijk, bijvoorbeeld door aan te geven wat in welk type praktijk wel of niet werkt.

2. Verschillende scholen die meedoen aan de regeling School en Omgeving hebben te maken met meerdere onderzoeken naar de regeling: de landelijke monitor, het NRO-onderzoek, lokale, regionale en/of interne onderzoeken. Nu al wordt aangegeven dat de scholen de onderzoekslast in de regeling als zwaar ervaren. Daar komt bij dat veel scholen niet alleen meedoen met de regeling School en Omgeving, maar ook met andere regelingen als heterogene brugklassen, brugfunctionaris en basisvaardigheden, die allemaal ook weer hun eigen onderzoekslijnen met zich mee brengen. Wij willen in het flankerend onderzoek daarom vooral gebruik maken van meta-analyses, bestaande data en interviews met onderzoekers, en zullen geen scholen of andere educatieve partners in het werkveld bevragen.

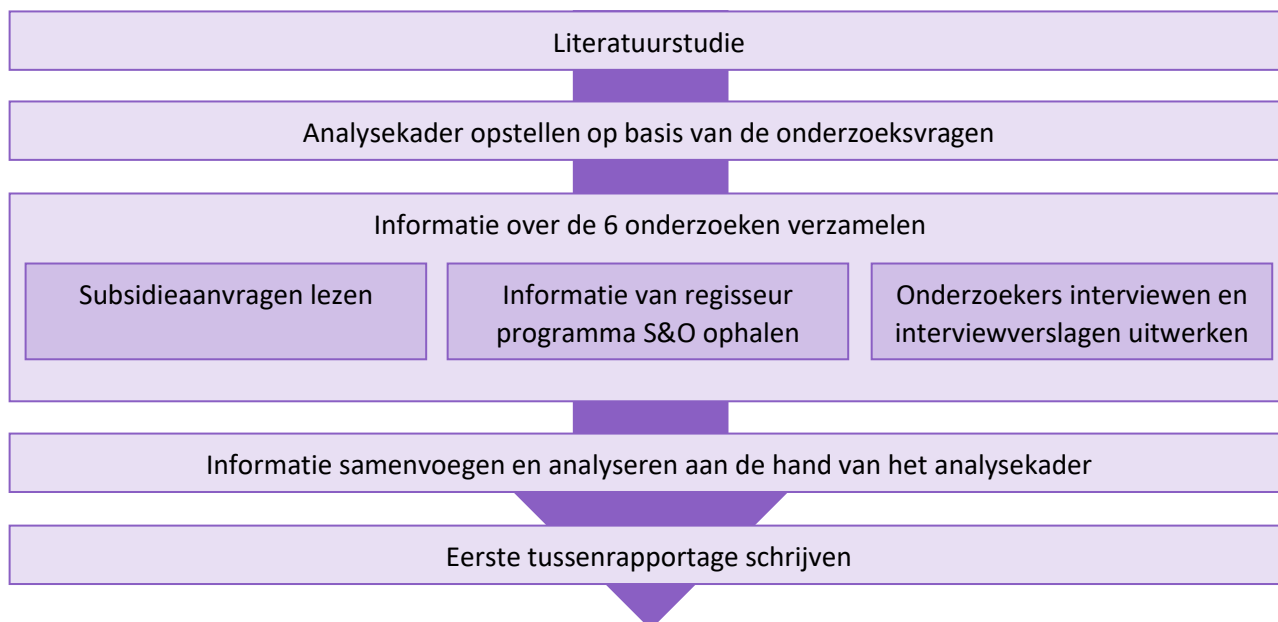
Dit uitgangspunt is onveranderd van kracht.

3. De kennis die we opdoen met het flankerend onderzoek brengen we naar de praktijk, ook gedurende de looptijd van het onderzoek. We beogen hiermee coalities handvatten te geven voor de verdere ontwikkeling van hun programma's. We geven daarmee het signaal aan coalities dat wij (alle onderzoekers die onderzoek doen) niet alleen informatie komen halen, maar dat wij ook informatie terugbrengen.

Door de jaarlijkse onderzoekersbijeenkomsten ontstaat er uitwisseling die juist ook voor de praktijk interessant is. Informatie over hoe het onderzoek zo goed mogelijk aan te laten sluiten op de praktijk, maar ook over succesvolle aanpakken op andere locaties. Deze informatie komt nu via de onderzoekers terecht in de door hen onderzochte praktijken. Op dit moment is er nog onvoldoende geschikte informatie voor een publicatie of bijeenkomst voor de praktijk. We verwachten dat dit wel mogelijk als de zes onderzoeken die de basis vormen voor dit flankerend onderzoek in een later stadium zijn.

2.3 Onderzoeksactiviteiten

Figuur 3. Stroomschema van uitgevoerde onderzoeksactiviteiten.

In Figuur 3 staat een stroomschema van de uitgevoerde onderzoeksactiviteiten in het flankerend onderzoek. Voor de literatuurstudie hebben we gebruikgemaakt van literatuur uit recente onderzoeken, zowel afgerond als lopend, waaronder de monitor School en Omgeving. Vervolgens hebben we een analysekader opgesteld op basis van de onderzoeksvragen, aangevuld met kennis uit de literatuur en de praktijk. Dit analysekader staat in de bijlage. Daarna hebben we informatie verzameld van de zes onderzoeken. Allereerst hebben we de subsidieaanvragen geanalyseerd. Ten tweede hebben we informatie van verschillende voortgangsgesprekken en bijeenkomsten die de regisseur met de onderzoekers heeft gehad beoordeeld op hun bruikbaarheid voor het flankerend onderzoek. Op basis van het analysekader en de al beschikbare informatie hebben we een interviewleidraad opgesteld voor interviews met de onderzoekers. Tijdens de interviews hebben we het gesprek aangepast aan de informatie die voor het betreffende onderzoek na het lezen van de subsidieaanvragen en de informatie van de regisseur nog niet bekend of helemaal duidelijk was. Vervolgens hebben we al deze informatie samengevoegd en geanalyseerd aan de hand van het analysekader. De uitkomsten van die analyse van de nu beschikbare informatie beschrijven we in het volgende hoofdstuk.

3. Resultaten

3.1 Beantwoording van onderzoeksvragen

Doordat we er voor dit flankerend onderzoek voor hebben gekozen om scholen en educatieve partners niet direct te bevragen (uitgangspunt 2), baseren we ons op de schriftelijke informatie van de zes onderzoeken en interviews met de onderzoekers voor de beantwoording van onze onderzoeksvragen. Doordat de onderzoeken in verschillende fases verkeren, verschilt ook de informatie die er op dit moment per onderzoek beschikbaar is. Niet alle onderzoeken bieden op dit moment informatie over alle onderzoeksvragen uit het flankerend onderzoek. De beantwoording van elke onderzoeksvraag is daarom gebaseerd op de subsidieaanvragen, informatie van de regisseur programma S&O en interviews met onderzoekers van die studies die informatie voor die onderzoeksvraag konden bieden. Ter illustratie geven we bij elke onderzoeksvraag een aantal quotes van onderzoekers.

3.1.1 Wat zijn de doelstellingen en de beoogde opbrengsten van de coalities?

- a. In welke mate passen de uitgevoerde activiteiten bij de doelstellingen en beoogde opbrengsten?

Doelstellingen

Uit bijna alle onderzoeken bleek dat scholen verschillende doelen tegelijkertijd nastreven met het programma S&O. De doelen verschillen ook tussen scholen. Een van de onderzoekers merkte op dat de doelen in het algemeen op ontwikkeling gericht zijn, zoals het verbreden van de horizon. Vanuit het flankerend onderzoek zien we dat terug in de andere onderzoeken. Nagenoeg alle onderzoekers geven ook aan dat scholen vaak abstracte doelen noemen. Als scholen concretere doelen noemen, is dit volgens de onderzoekers regelmatig door hun vraagstelling die erop gericht is om meetbare doelen te formuleren. Het zijn dan aannames van de scholen dat deze doelen tot het abstracte doel leiden. Ook is het voor de onderzoekers onduidelijk of de doelen die scholen noemen daadwerkelijk hun doelen zijn (dat waar ze bewust op inzetten), of dingen die ze verwachten dat gaan gebeuren (al dan niet bewust op ingezet). Scholen noemen namelijk meer doelen als de onderzoekers er langer op doorvragen. Op basis van deze inzichten van de onderzoekers concluderen we dat scholen veel verschillende doelen hebben, maar dat ze hier niet altijd op concreet niveau over nadenken voorafgaand aan het bedenken en inzetten van activiteiten. Dat maakt het lastig om vast te stellen wat scholen nu echt met het programma S&O willen bereiken.

Quotes van onderzoekers

“Scholen hebben een hele waaier aan doelen. Het aanbod is niet doelmatig ingericht vanuit scholen en aanbieders.”

“Scholen blijven hangen op de overkoepelende doelen.”

“Hoe concreet de doelen zijn die de scholen noemen, hangt af van hoe je de vragen stelt.”

“Coalities hebben doelen die hoog over zijn, zoals talentontwikkeling en meer bagage meegeven. Ze spreken in termen die moeilijk meetbaar zijn. Voor het onderzoek stellen we vragen, zoals ‘waar kun je het concreet aan zien?’. De concrete doelen die ze dan noemen zijn vanuit de aanname dat dat leidt tot het hogere doel.”

Beoogde opbrengsten

De door de scholen geformuleerde beoogde opbrengsten zijn relatief en weinig concreet, bijvoorbeeld 'het aandeel leerlingen dat deelneemt groeit' of 'pauzes verlopen vaker zonder incidenten'. Daardoor hebben niet alle onderzoekers in deze fase helder of en wat eventuele veranderingen in beoogde opbrengsten zijn. De beoogde opbrengsten die expliciet in de zes onderzoeken gebruikt worden, gaan over aanbod en inhoud van de activiteiten, de deelname van de leerlingen en effecten bij de leerlingen. De beoogde opbrengsten die scholen zelf noemen, hebben soms betrekking op al deze thema's, maar regelmatig ook op een of twee van deze thema's, en lijken relatief vaak gericht te zijn op inhoud en activiteiten en deelname van leerlingen.

Daarnaast hanteren scholen beoogde opbrengsten die niet worden meegenomen in het onderzoek op die school (omdat het geen onderzoeksdoel is), zoals dat kinderen niet meer op straat rondhangen of dat een bepaalde groep kinderen groeit in bijvoorbeeld doorzettingsvermogen.

Quotes van onderzoekers

"Kinderen zien vooral [als opbrengst] dat ze iets leuks doen en anders leren."

"Scholen zien het programma als meerwaarde voor zichzelf. Deels zit dat erin dat kinderen niet rondhangen."

"We hebben samen met scholen naar de eerste data gekeken. Dan kwam het gesprek: wanneer ben je als school tevreden? Toen bleek dat de school tevreden zou zijn als ze een paar leerlingen die heel laag scoren op doorzettingsvermogen een paar stappen omhoog zouden kunnen helpen."

In welke mate passen de uitgevoerde activiteiten bij de doelstellingen en beoogde opbrengsten?

Meerdere onderzoekers concluderen dat scholen niet erg bezig zijn met de inhoud van het aanbod. De gelaagdheid van abstracte doelen naar concreet aanbod is lastig voor scholen. De focus van scholen ligt op welke soort activiteiten ze willen inzetten, of zelfs op het draaiend houden van het programma. Het programma draaiend houden is extra uitdagend als de middelen ervoor wegvallen of als er andere situaties meer aandacht nodig hebben. Wel zijn er verschillen te zien in hoe de scholen het aanbod organiseren in relatie tot hun doelen. Scholen die doelen hebben zoals 'verbreding van de horizon' werken bijvoorbeeld met losse workshops of geven kinderen de optie om elke week iets anders te kiezen. Andere scholen kozen ervoor om meerdere weken achter elkaar hetzelfde aanbod te realiseren, bijvoorbeeld om een vaardigheid aan te leren of binding tussen kinderen in dezelfde groep te faciliteren en stimuleren.

Quotes van onderzoekers

"Scholen denken vooral na over welke interventies ze willen inzetten, bijvoorbeeld elke week een andere interventie voor het verbreden van de horizon. Ze denken minder na over de invulling van de interventie in relatie tot hun doel, bijv. hoe moet de kookles ingevuld zijn om een bijdrage te leveren aan het doel 'sociale cohesie vergroten'?"

"Het is een doel om het [aanbod] draaiend te houden. Het draaiend houden is al uitdagend genoeg."

"De afstemming tussen scholen en aanbieders is beperkt. Er is vooral afstemming dat er aanbod plaatsvindt. Scholen vinden het niet aan hen om het aanbod te bepalen. Aanbieders vinden het ook fijn zelf aanbod te kunnen bepalen. Ze stemmen vooral af over een leerling als er iets met een leerling is."

"Scholen worden ook ingehaald door de waan van de dag. Het valt of staat bij de projectleider."

“Zonder subsidie is het onzekerder hoe scholen door kunnen gaan met het programma en dat kost wel tijd en energie om het te regelen. De belangrijkste focus wordt dan: hoe kunnen we het überhaupt door laten gaan? Er is dan te weinig ruimte om het programma te verbeteren.”

Verschillende onderzoekers concluderen dat het voor veel aanbod onduidelijk is wat het qua ontwikkeling allemaal op kan leveren. Dat maakt het moeilijk om het aanbod aan de gestelde doelen te koppelen. Tegelijkertijd kan het belemmerend werken om de interventies op een specifiek doel te evalueren. Mogelijk mis je dan opbrengsten waar je niet aan gedacht had.

Daarnaast kunnen de interventies voor verschillende kinderen verschillende uitkomsten met zich meebrengen. Volgens de onderzoekers is het in ieder geval waardevol om in kaart te brengen wat de (mogelijke) opbrengsten zijn van de interventies, zowel voor de scholen die ermee werken als voor wetenschap en beleid.

Quotes van onderzoekers

“Je kunt bij doelgerichtheid blind zijn voor andere uitkomsten.”

“Waarschijnlijk zijn er verschillende uitkomsten voor verschillende kinderen. Bijvoorbeeld dat voor de een de horizon verbreed wordt en voor een ander de sociale cohesie toeneemt.”

3.1.2 Wat zijn risico's voor discrepantie tussen gerealiseerde opbrengsten en beoogde opbrengsten?

In de meeste onderzoeken wordt niet expliciet wordt gekeken naar beoogde opbrengsten en deze worden ook door de scholen niet concreet (kunnen) gemaakt. Wel is in de onderzoeken gekozen (of daar wordt nog een keus in gemaakt) voor bepaalde uitkomstmaten bij leerlingen, op basis waarvan de impact van School en omgeving in beeld kan worden gebracht. Deze uitkomstmaten hebben met name betrekking op uiteenlopende aspecten de sociaal-emotionele ontwikkeling, en zijn ook op te vatten als beoogde opbrengst. Een risico is dan dat er geen gerealiseerde opbrengsten zijn op de gekozen uitkomstmaten, maar wel op andere aspecten. Ook zien de onderzoekers risico's in de vraag of de juiste doelgroep bereikt wordt bij vrijwillige deelname aanbod. Bereik je die kinderen die het aanbod in het kader van kansengelijkheid goed kunnen gebruiken, of toch vooral kinderen die al meer kansen krijgen?

Quotes van onderzoekers

“Leerlingen die het niet perse nodig hebben, zijn vaak het meest enthousiast. Hoe krijgen we juist de leerlingen erbij waar het voor bedoeld is?”

“Hoe zorgen we dat het de kinderen bereikt die het nodig hebben en dat het niet wordt gezien als een goedkope BSO?”

“Het is wisselend welke leerlingen deelnemen. Niet iedereen wordt bereikt.”

Volgens een onderzoeker kan verplichte deelname mogelijk bijdragen aan het bereiken van de juiste doelgroep.

Quote van onderzoeker

“Een school heeft [deelname aan S&O] verplicht. En iedereen doet mee zonder mopperen. Andere scholen krijgen minder participatie.”

Ook de kwaliteit van het aanbod wordt door een aantal onderzoekers gezien als risico voor het realiseren van beoogde opbrengsten. Zij benoemen dat het van belang is dat de school zelf zicht heeft op de kwaliteit van het aanbod om bij te sturen als de kwaliteit niet naar wens is of als de kwaliteit verder te verbeteren valt. Dit kan volgens een onderzoeker echter spanningen opleveren met sommige aanbieders, omdat zij de invulling van het aanbod zien als hun professionele vrijheid. De scholen moeten dus de afweging maken in hoeverre zij betrokken willen zijn bij de kwaliteit van het aanbod. Mogelijk kunnen zij samen met de aanbieders daarin optrekken.

Quote van onderzoeker

“Zicht op de kwaliteit van het aanbod brengt een afweging met zich mee voor scholen. Ze willen wel dat het aanbod kwalitatief is, maar ze willen ook de professionele vrijheid van de aanbieders borgen.”

Een ander risico is de tijdelijkheid van de middelen. Door meerdere onderzoekers werd genoemd dat scholen moeite hadden met het opvangen van het wegvallen van subsidie of dat ze niet iets stevig neer durven te zetten, omdat het onduidelijk is hoe lang ze de middelen krijgen.

Quote van onderzoeker

“Wat ik zie is dat scholen bang zijn om dingen stevig in te richten, omdat het tijdelijke middelen zijn. Er zit een rem op de ontwikkeling van de programma's.”

Ook spelen volgens de onderzoekers contextfactoren een rol die niet per se met S&O te maken hebben, maar wel de effectiviteit van interventies beïnvloeden. Denk hierbij aan hoe soepel wisselingen van achtereenvolgende activiteiten verlopen, zoals van de reguliere les naar aanbod in het kader van School en Omgeving of van lunch naar buitenspelen. Als leerlingen rustig worden begeleid van de ene naar de andere activiteit, beginnen ze in een andere staat aan de interventie dan als er bijvoorbeeld conflicten plaatsvinden. Op individuele scholen kan dit een groot verschil maken. Als we dit breder trekken, kunnen deze factoren bij de onderzoeken waar een klein aantal scholen meedoet aan het onderzoek een substantiële invloed hebben op de uitkomsten, waaronder eventueel discrepanties tussen gerealiseerde en beoogde opbrengsten.

Quote van onderzoeker

“Voor leerling uitkomsten speelt de context ook mee, bijvoorbeeld hoe goed het georganiseerd is en hoe er überhaupt met kinderen wordt omgegaan.”

3.1.3 Wat zijn eventuele onbedoelde (neven)effecten, zowel positief als negatief?

- a. Hierbij maken we onderscheid voor effecten t.a.v. het proces/ de organisaties/de professionals en effecten in de kansen en de ontwikkeling van kinderen

Bij de ontwikkeling van kinderen speelt mee wat je als doel ziet en wat daarmee een effect vs. een neveneffect is. Omdat scholen veel verschillende doelen hebben, bespreken we alle bevindingen over de kansen en ontwikkeling van kinderen daar en niet als neveneffecten.

Deelname aan onderzoek heeft volgens de onderzoekers voor scholen twee 'onverwachte' positieve effecten. Ten eerste reserveren scholen (meer) tijd om het aanbod goed neer te zetten (commitment). Ten tweede leren ze op een andere manier naar het aanbod te kijken. De onderzoekers omschreven deze andere manier als meer doordacht, planmatig en/of evaluatiegericht). Mogelijk helpt deze manier van kijken naar het aanbod de scholen om er meer uit te halen.

Quotes van onderzoekers

"Begeleiding maakt dat scholen het ook echt doen. Je maakt er tijd voor."

"Als scholen reflecteren op een interventie, zien ze zelf vooral dingen die organisatorisch beter kunnen. De onderzoekers kijken ook naar de inhoud van de interventie. Zo geven de onderzoekers de scholen nieuwe inzichten waar ze mee aan de slag kunnen en willen. Dat is een opbrengst van onderzoeksmatig aanpakken"

"We hebben de scholen geholpen om te leren wat ze willen, want dat weten ze niet expliciet."

"Scholen zijn zich vaak niet bewust van wat ze doen, geen monitoren. Ze gaan meer doordacht handelen doordat ze inzichten krijgen van de onderzoekers."

3.1.4 Hoe kan kennisdeling op het terrein van gelijke kansen binnen dit kader gerealiseerd worden?

- a. Welke behoeftes aan kennisdeling hebben de coalities?

Kennisdeling op het terrein van gelijke kansen

Omdat dit tussenrapport slechts eerste resultaten presenteert, is het te vroeg om gedegen kennisdeling op het terrein van gelijke kansen te verzorgen. Daarnaast wijzen verschillende onderzoekers op het feit dat er volgens de verandertheorie veel stappen tussen het bieden van extra aanbod en het bevorderen van gelijke kansen zitten, dus dat het de vraag is of de zes onderzoeken überhaupt binnen hun tijdspad effecten op gelijke kansen zullen vinden. In een van de onderzoeken wordt bijvoorbeeld geschetst dat er vijf stappen zaten tussen het aanbod (kinderen maken kennis met verschillende beroepsgebieden) en het doel (kinderen verlaten het basisonderwijs met een divers beeld van hun toekomstige mogelijkheden).

Welke behoeftes aan kennisdeling hebben de coalities?

Volgens de onderzoekers zien de coalities op dit moment vooral de meerwaarde van de terugkoppeling van het onderzoek waar ze aan meedoen. Bij sommige onderzoeken kunnen producten zoals veranderpaden gebruikt worden om de (verander)theorie voor het programma S&O of doelen van dit programma op een school in kaart te brengen. Eén onderzoeker gaf aan dat dit ook door andere coalities gebruikt werd.

Quote van onderzoeker

"Scholen doen wel graag mee [met het onderzoek] vanwege de terugkoppeling. Ze zijn vooral geïnteresseerd in wat de kinderen ervaren en in praktische implicaties, bijvoorbeeld de tool van veranderpaden."

De vorm van terugkoppeling maakt ook uit. Sommige scholen hebben bijvoorbeeld genoeg aan een factsheet, terwijl voor anderen het pas gaat leven in een gesprek.

Quote van onderzoeker

“Het varieert tussen scholen wat ze met een factsheet kunnen. Sommigen kunnen daar niks mee. Met een begeleidend gesprek gaat het wel leven.”

Bij een onderzoek waren er ook scholen die in het kader van evidence-informed werken de onderzoeker benaderden met de vraag voor wetenschappelijke literatuur voor interventies. Volgens de onderzoeker was dit mogelijk vanwege de bestaande connecties voor het onderzoek, wat het contact laagdrempeliger maakte.

Quote van onderzoeker

“Vanwege het netwerk van scholen en onderzoekers vragen scholen me vaker om bijvoorbeeld literatuur voor interventies.”

3.1.5 In hoeverre levert het aanbod van de deelnemende coalities overkoepelende inzichten op het gebied van de verrijkte schooldag en het bieden van gelijke kansen?

- a. Wat zijn randvoorwaarden/helpende factoren voor een effectief aanbod?

Het is op dit moment niet mogelijk om overkoepelende inzichten te delen op het gebied van de verrijkte schooldag en het bieden van gelijke kansen op basis van het aanbod van deelnemende coalities.

Onderstaande randvoorwaarden/helpende factoren zijn ook beschreven bij de beantwoording van andere onderzoeksvragen, maar worden hier geclusterd.

Wat zijn randvoorwaarden/helpende factoren voor een effectief aanbod?

In Tabel 2 staan de randvoorwaarden die uit de interviews met de onderzoekers naar boven kwamen en helpende factoren die de onderzoekers van de zes onderzoeken noemden voor het creëren van de randvoorwaarden.

Tabel 2. Randvoorwaarden en bijbehorende helpende factoren voor een effectief aanbod.

Randvoorwaarden	Helpende factoren
Bereiken van de juiste doelgroep	Verplichte deelname
Kwaliteit van het aanbod	Scholen en aanbieders weten wat ze allemaal met een specifieke interventie kunnen bereiken. Deelname aan het onderzoek levert ze inzichten die de kwaliteit kunnen verbeteren.
Het aanbod is stevig neergezet en effectief ingericht	Structurele middelen voor S&O vanuit de overheid, zodat scholen een duurzame investering kunnen doen.
Toewijding van de school om structureel het programma S&O te prioriteren (bijvoorbeeld het borgen van de uren van een projectleider voor het programma)	Structurele middelen voor S&O vanuit de overheid, zodat scholen een duurzame investering kunnen doen. Samenwerken met onderzoekers.
De school kijkt planmatig, doordacht of evaluatiegericht naar het programma	Samenwerken met onderzoekers Tool voor het vaststellen van de doelen en/of verandertheorie van het programma.

3.2 Overige inzichten

Inzichten met betrekken tot het uitvoeren van effectonderzoek van het programma S&O

In de meeste onderzoeken was een impliciete veronderstelling, zoals gebruikelijk bij effectonderzoek, dat er een duidelijk doel is waarvoor de interventie wordt ingezet. Zoals hierboven beschreven hebben scholen veel verschillende en abstracte doelen. Dit maakt het uitdagend voor de onderzoekers om opbrengsten te meten. Waar mogelijk proberen ze daar rekening mee te houden. Daarnaast concludeerden onderzoekers dat de interventies voor verschillende kinderen verschillende uitkomsten kunnen hebben. Als je de uitkomsten van alle kinderen als groep analyseert, zoals gebruikelijk is, zijn de uitkomsten van individuele kinderen niet zichtbaar. Daardoor ontstaat het risico dat de uitkomsten van het programma S&O verwaarloosbaar lijken, terwijl het voor individuele kinderen op verschillende vlakken wel waardevol is. Sommige onderzoekers beogen daarom om (ook) te beschrijven wat mogelijke uitkomsten zijn bij individuele kinderen, ook al is het niet mogelijk om harde uitspraken over effecten te doen op basis daarvan.

Een andere uitdaging is de volgorde van stappen tussen aanbod en de doelen, en het tijdpad daarvan. Zoals hierboven beschreven wijzen verschillende onderzoekers op het feit dat volgens de verandertheorie veel stappen tussen het uitvoeren van het aanbod en het bereiken van de doelen met betrekking tot gelijke kansen zitten. Daardoor is het onzeker of de zes onderzoeken binnen hun tijdpad effecten op gelijke kansen zullen vinden.

Keuze voor de school: verbreding en/of verdieping

Zoals hierboven beschreven is er verschil tussen scholen in de manier waarop ze het aanbod inrichten: elke week of kort achter elkaar iets anders of juist een langere periode hetzelfde aanbod. Elke inrichting van het aanbod sluit aan bij een ander doel: verbreding of verdieping. Verschillende overwegingen kunnen meespelen bij de keuze voor verdieping en/of verbreding.

Een onderzoeker noemde een paar redenen om te kiezen voor verbreding. Aan de ene kant kan de school de visie hebben dat eventuele verdieping plaatsvindt buiten school, zoals bij een vereniging. De school kan zich dan afvragen wat het nut is van verdieping aanbieden op school en vooral inzetten op verbreding ter kennismaking. Een gedachte die ook past bij het inzetten op verbreding, is dat de opbrengst voor kinderen vooral is dat ze iets leuks doen en op een andere manier leren. Dit roept de vraag op of kinderen dat nog steeds ervaren als ze meerdere weken achter elkaar hetzelfde aanbod krijgen.

Aan de andere kant kan de school inzetten op verdieping. Onderzoekers noemden meerdere redenen voor een verdiepingsaanbod, zoals het aanleren van een vaardigheid, meer binding tussen de kinderen in de groep stimuleren, of andere beoogde uitkomsten die alleen mogelijk zijn als kinderen meerdere weken achter elkaar hetzelfde doen of met dezelfde groep doen.

4. Conclusies

In deze eerste tussenrapportage van het flankerend onderzoek School en Omgeving beschrijven we wat er bekend is uit de literatuur over een Rijke schooldag, hoe zes impactonderzoeken hier onderzoek naar doen en hoe we hier in een flankerend onderzoek overkoepelende inzichten uit willen halen. Ook hebben we de eerste resultaten van het flankerend onderzoek beschreven. Als we wat er in de literatuur bekend is over belangrijke elementen voor een succesvolle en effectieve uitvoering van een Rijke schooldag afzetten tegen de voorlopige resultaten uit het flankerend onderzoek, dan trekken we de volgende conclusies. In een volgende rapportage verwachten we deze conclusies op basis van de dan toegevoegde informatie aan te kunnen scherpen.

Context

Een belangrijk element in de context van School en Omgeving is dat de deelnemende scholen zich bewust zijn van ongelijkheid en de mechanismen die daaraan bijdragen. De aan de zes onderzoek deelnemende scholen hebben allemaal bewust een subsidieaanvraag gedaan, en hebben daarmee in zekere mate na moeten denken over de manier waarop kansenongelijkheid op hun school een rol speelt en hoe ze daar met School en Omgeving op in willen spelen. Dit werd zeker noodzakelijk toen de derde regeling werd overtekend en alleen scholen met de hoogste risico's op achterstanden een toekenning kregen. Of scholen zich in voldoende mate bewust zijn van de daadwerkelijke ongelijkheid op hun school, de mechanismen die daaraan bijdragen en de impact die dat heeft op kinderen en gezinnen verschilt. Dat geldt ook voor de vertaling van het beeld van kansenongelijkheid in een concreet aanbod, blijkt o.a. uit het feit dat de scholen in de onderzoeken hulp nodig hebben bij het formuleren van redeneerlijnen en verandersporen, en moeite hebben met het vertalen van doelen in activiteiten.

Een ander element in de categorie context is het bieden van laagdrempelige programma's. Dat doen de scholen met het naschools aanbod in het kader van School en Omgeving. Het is vaak kosteloos voor ouders, waardoor er geen financiële drempels zijn, en er wordt doorgaans goed nagedacht over de tijden waarop het aanbod wordt aangeboden (aansluitend aan de schooltijden) en de locatie (zoveel mogelijk op school). Zo zijn er ook zo min mogelijk praktische drempels (denk aan extra breng- en haalmomenten). Het derde element in de categorie context is het gebruik maken van subsidies, wat met de deelname aan de regeling School en Omgeving een feit is. Het is de bedoeling dat deze middelen vanaf 2029 structureel worden voor een specifieke groep scholen.

Randvoorwaarden

De randvoorwaarden in de kennis uit de literatuur hebben vooral betrekking op het formuleren van een gezamenlijke visie en doelen en op projectaansturing en samenwerking met partners. In de zes onderzoeken komen die laatste twee elementen niet expliciet aan de orde. Wel is er in de eerste fase uitgebreid aandacht voor de geformuleerde visie en doelen: wat willen de scholen precies bereiken met hun aanbod School en Omgeving?

Uit hoofdstuk 3 wordt duidelijk dat de scholen over het algemeen moeite hebben om concreet te verwoorden welke doelen ze precies willen bereiken. Vaak gaat het om grote algemene doelen als 'het vergroten van kansengelijkheid' of 'het bijdragen aan het verbreden van de horizon'. Wat dat precies betekent voor welke leerlingen en wat je vervolgens moet doen om die doelen ook te bereiken, kunnen scholen vaak niet verwoorden. Doordat er vaak geen duidelijke relatie is tussen abstract geformuleerd doel en het concrete aanbod, is het ook niet zeker of de door de onderzoekers gekozen uitkomstmaten alle relevante uitkomsten bevatten. Het risico bestaat dat er andere uitkomsten zijn, die met deze onderzoeken niet in beeld komen.

De manier waarop het aanbod wordt ingericht hangt vaak wel samen met het abstractere doel. Is dat vooral het verbreden van de horizon, dan wordt vaak gekozen voor kortlopende kennismakingsactiviteiten.

Is het abstractere doel meer gericht op verdieping, dan wordt vaak gekozen voor langerlopende activiteiten. Ook de huidige financieringsstructuur lijkt mee te wegen in de keus voor kortlopende activiteiten of langerlopende programma's met bijvoorbeeld leerlijnen die aansluiten bij het reguliere lesaanbod. Dat laatste is risicovol bij tijdelijke financiering. Als de middelen structureel worden, kan er een andere balans ontstaan tussen verbreding en verdieping. Het is in ieder geval belangrijk voor de school of coalitie om na te (blijven) denken in welke mate ze op verbreding en verdieping willen inzetten en om hun aanbod passend bij dat doel in te richten.

Werkzame elementen

In de kennis uit de literatuur zien we dat werkzame elementen vooral te vinden zijn in de kwaliteit van de concrete activiteiten: is het evidence informed, is de kwaliteit van het aanbod en van de professional op orde en zijn de leerlingen die je graag wilt bereiken voldoende gemotiveerd om mee te doen.

Veel scholen die meedoen aan de regeling School en Omgeving huren externe partijen in om de activiteiten in de Rijke schooldag uit te voeren, blijkt uit de monitor School en Omgeving³⁷. Ook in de interviews in het flankerend onderzoek zien we dat terug. Het is vaak al een behoorlijke klus om het programma rond te krijgen, en ook als scholen en aanbieders van tevoren afspraken maken over de gewenste kwaliteit, is het voor de school om praktische maar ook inhoudelijke redenen niet altijd mogelijk om daar ook echt op toe te zien. In hoofdstuk 3 zien we dat scholen de kwaliteit van het aanbod soms ook expliciet de verantwoordelijkheid van de aanbieder vinden, zij als school gaan daar niet over. Dit brengt als risico met zich mee dat er onduidelijkheid ontstaat over wie er verantwoordelijk is voor de kwaliteit van het aanbod, en op welke manier en door wie die kwaliteit wordt vastgesteld. Voor een andere impact bij leerlingen dan aanbod dat vooral leuk moet zijn, is het van belang dat er zicht is op de kwaliteit zodat daar zo nodig op bijgestuurd kan worden.

Wat betreft de motivatie van leerlingen, is zowel in de monitor als in de zes onderzoeken de vraag of de juiste leerlingen worden bereikt. Veelal wordt ervaren dat als je inschrijving aan leerlingen en hun ouders zelf overlaat, de leerlingen die je juist wilt bereiken zich niet of te laat inschrijven. Een van de onderzoekers noemt als mogelijke oplossing om het aanbod voor iedereen verplicht te maken. Dan weet je zeker dat je ook de leerlingen bereikt voor wie het aanbod vooral bedoeld is. In de monitor worden ook het persoonlijk uitnodigen van leerlingen uit de doelgroep en het werken met voorinschrijving voor deze leerlingen genoemd.

Voorlopige conclusie

Al met al stellen we vast dat de uitvoering van de regeling School en Omgeving plaatsvindt in een context waarin meerdere dingen te gelijk spelen, op scholen die vaak deelnemen aan meerdere subsidieregelingen tegelijk. Het extra aanbod buiten de reguliere lessen op de deelnemende scholen is dan vaak ook ruimer dan sec met de regeling School en Omgeving gefinancierde Rijke Schooldag. Dat maakt het uitdagend om vast te stellen wat de uiteindelijke impact van de regeling op kinderen is. De zes onderzoeken en het flankerend onderzoek beogen de komende tijd hier meer zicht op te geven. Een positief neveneffect van deze onderzoeken is dat scholen die deelnemen aan de onderzoeken meer oog krijgen voor de relatie tussen doelen en activiteiten en voor de kwaliteit van het aanbod. Dit zal mogelijk ook bijdragen aan zicht op impact.

---

³⁷ Kruijer, J., Wierdsma, I., Willemsen, M., Gölpinar, C., Berg, E. v., & Pritsch, D. (2025). *Meerjarige landelijke monitor School en Omgeving. Terugblik op schooljaar 2023-2024*. Sardes & SEO Economisch Onderzoek.

5. Literatuurlijst

- Bronfenbrenner, U. (1986). *Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives*. Developmental Psychology, 22(6), 723–742.
- Driessen, G., Claassen, A., & Smit, F. (2010). *Variatie in schooltijden. Een internationale literatuurstudie naar de effecten van verschillende invullingen van de schooldag, de schoolweek en het schooljaar*. ITS Radboud Universiteit.
- Duin, A., Doornenbal, J., Slot, P., & Leseman, P. (2019). *Investeren in kinderen van 0-12 jaar: bevindingen uit de wetenschap*.
- Durlak, J. A., Weissberg, R. P., & Pachan, M. (2010). *A meta-analysis of after-school programs that seek to promote personal and social skills in children and adolescents*. American Journal of Community Psychology, 294–309.
- Egert, F. (2015). *Meta-analysis on the impact of in-service professional development programs for preschool teachers on quality ratings and child outcomes* (Doctoral dissertation, Otto-Friedrich-Universität Bamberg, Fakultät Humanwissenschaften).
- Exalto, R., Bulder, E., & Van Der Vegt, A. L. (2020). *De lengte en de breedte. Onderzoek naar effectieve vormen van extra leertijd*. Oberon.
- Fashola, O. S. (1998). *Review of extended-day and after-school programs and their effectiveness*. Johns Hopkins University & Howard University.
- Gelijke Kansen Alliantie. (2023). *School en Omgeving: Het verrijken van schooldagen: Wat wij al weten vanuit de wetenschap* [Quicksan literatuuronderzoek]. Universiteit Utrecht & Maastricht University.
- Hegeman, J. (z.d.). *Hoge verwachtingen helpen om meer én beter te leren*. Universiteit Utrecht. <https://www.uu.nl/onderwijs/onderwijsadvies-training/kennisdossiers/kennisdossier-voortgezet-onderwijs/hoge-verwachtingen-helpen-om-meer-en-beter-te-leren>
- Henrichs, L. F., Slot, P. L., & Leseman, P. P. M. (2016). *Professionele ontwikkeling in voorschoolse voorzieningen. Een literatuurstudie naar doeltreffende professionaliseringsvormen en -activiteiten*.
- Jepma, I. J., Vander Heyden, L., Waaijer, C., Welles, C., Hoonhoud, E., Prevoo, T., Prins, H., & De Groot, J. (2024). *Kansen op een goede start. Onderzoek naar het vergroten van onderwijskansen bij de start in het basisonderwijs*. Sardes & SEO Economisch Onderzoek.
- Jepma, I. J., Willemsen, M., Haagsman, J., Van den Berg, E., & De Groot, J. (2024b). *Kennisgedreven onderwijs. Onderzoek naar evidence-informed werken in het funderend onderwijs*. Sardes & SEO Economisch Onderzoek.
- Karssen, M., Petit, R., Bruck, S., Conijn, J. M., B. M., & Elshof, D. (2024). *Randvoorwaarden om kwaliteit van het programma School en Omgeving te borgen*. Kohnstamm Instituut.
- Kennisrotonde. (2022). *Hoe draagt een verrijkte schooldag optimaal bij aan de leerprestaties van leerlingen in het basisonderwijs?* (KR.1553). Kennisrotonde.
- Kruiter, J., Fettelaar, D., & Beekhoven, S. (2013). *De brede school in een veranderend tijdsgewricht: Uitkomsten landelijke effectmeting 2009-2013*. Oberon, ITS & Sardes.
- Kruiter, J., Wierdsma, I., Willemsen, M., Gölpinar, C., Van den Berg, E., & Pritsch, D. (2025). *Meerjarige landelijke monitor School en Omgeving. Terugblik op schooljaar 2023-2024*. Sardes & SEO Economisch Onderzoek.
- Meyer, E., & Van Klaveren, C. (2012). *Evaluation of an extended day program in the Netherlands: A randomized field experiment*. TIER.
- Oberon. (2013). *Resultaatrapportage Brede School Academie Overvecht 2013*. Oberon.
- Patall, E., Cooper, H., & Allen, A. (2010). *Expanding the School Day or School Year: A Systematic Review of Research (1985–2009)*. Review of Educational Research, 410–436.
- Sardes & DSP-groep. (2024). *Schouwen Dagprogrammering Rotterdam 2024 concept*.

- Slot, P. (2018). *Structural characteristics and process quality in early childhood education and care: A literature review*.
- Universiteit Utrecht. (2022, 9 mei). *Quick Scan 'Rijke Schooldag': inzichten uit onderzoek* [Presentatieslides].

6. Bijlage: analysekader

Welke data verzamelen we?

Achtergrondkenmerken

- coalitie samenstelling
  - aantal scholen
  - sector (po/vo)
  - overige betrokkenen
- achterstandsscores scholen
- schoolgroottes (leerlingaantal)
- stedelijkheid (bv. G4, G40, Grest)
- regio (bv. Noord, Zuid, West, Oost)

Informatie over de onderliggende onderzoeken

- doelen (op de langere termijn)
- beoogde opbrengsten (concreet aan het eind van het project)
- doelgroep
- betrokken actoren
- aanbod: uitgevoerde activiteiten
- uitkomstmaten
- procesinrichting van het onderzoek
  - startdatum
  - timing interventies
  - meetmomenten
  - samenhang met andere programma's
- onderzoeksmethode
- overige context die relevant is (zoals het niet krijgen van subsidie S&O, overig aanbod op het gebied van verrijkte schooldag en veranderingen daarin, etc.)
- eventuele signalen voor discrepantie tussen opbrengsten en beoogde opbrengsten (*oz-vraag 2a*)
  - eventuele tussentijdse bijsturing (*oz-vraag 2b*)
  - mogelijke verklaringen (*oz-vraag 2*)

Kennisdeling

- plan voor kennisdeling van coalities: let op doelgroepen en timing (*oz-vraag 4*)
- behoefte aan kennisdeling van coalities: let op doelgroepen en timing (*oz-vraag 4*)

Wat analyseren we?

- achtergrondkenmerken coalities
- informatie over het onderzoek
  - doelen
  - beoogde opbrengsten
  - doelgroep
  - betrokken actoren

- aanbod: uitgevoerde activiteiten
- uitkomstmaten (*oz-vraag 1a*)
- procesinrichting
- onderzoeksmethode (*oz-vraag 1a*)
- overige context die relevant is (zoals het niet krijgen van subsidie S&O, overig aanbod op het gebied van verrijkte schooldag en veranderingen daarin, etc.)
- Relatie uitgevoerde activiteiten en beoogde opbrengsten (*oz-vraag 1b*)
- eventuele signalen voor discrepantie tussen opbrengsten en beoogde opbrengsten (*oz-vraag 2a*)
  - eventuele tussentijdse bijsturing (*oz-vraag 2b*)
  - mogelijke verklaringen (*oz-vraag 2*)
- eventueel combinaties van achtergrondkenmerken met informatie over het onderzoek
- plannen en behoeften kennisdeling van coalities (*oz-vraag 4*)

Colofon

Titel	Eerste tussenrapport flankerend onderzoek S&O
Auteur	Elise Cromptvoets, Joke Kruiter, Yasamin Modhej
Versie	1
Datum	3-4-2026
Project	NRO – Regisseur en projectleider flankerend onderzoek School en Omgeving (SAR5014)

Sardes

Postbus 2357
3500 GJ Utrecht

Lange Viestraat 371
3511 BK Utrecht

(030) 232 62 00
secretariaat@sardes.nl
www.sardes.nl

Sardes is onderdeel van Stichting CAOP